

XVII.

Népiskoláinkról.

A „Keresztény Magvető“ közelebbi folyamában azt állítottuk, hogy a népvelésre, s jelesen falusi iskoláinkra nézve nagy hátrány és kár az a tévedés, hogy ez iskoláinkat igen magas, mondhatni tudós intézeteknek tekintjük s e nézetünkhez képest kívánunk azok körül intézkedni. Ez állításunk teljesebb bém bizonyításául ez alkalommal elé akarjuk adni saját nézetünket és véleményünket, annak feltüntetésére: hogy milyennek kellene lenni a mi óhajtásunk szerint a falusi iskoláknak.

Hogy falusi iskoláink körül teendő intézkedéseinknek óhajtott eredménye lehessen, mindenek előtt ismernünk kell azon iskolák hivatását és célját; ismernünk kell a tényleg létező viszonyokat, melyek befolyása alatt állanak, szóval ismernünk kell ez intézetek természetét; másodsor, oly szervezetet kell nekik adnunk, oly munkakört szabnunk elejökbe, a milyent éppen természetök és hivatásuk igényel.

Régibb gyakorlat, s különösen az egyházi főtanács 1839, és későbbi azon intézkedései szerint, melyek által ez intézeteinket szervezte: a falusi iskolákat a gymnasiumokat megelőző elemi tanfolyamokkal egy természetű intézeteknek tekintvén, egy szervezetet adott nekik; egy tantervet állított, ugyanazon tantárgyakat ugyanazon mértékben szabta ki mindenikre. Holott ez intézetek, tekintve hivatásukat, de különösen a viszonyokat, melyek közt munkálkodnak, merőben különbözök. A gymnasiumokat megelőző elemi tanfolyam célja a növendékeket a gymnasiumi tanfolyamra elkészíteni; a falusi iskolák célja: a falusi egyszerű, mind két nemű gyermekeket egyszerű, falusi életköhöz szükséges képeztetésre eszközül szolgálni. Igaz ugyan, hogy falusi iskoláinkból is lépik néha növendék gymnasiumba, de ezeknek száma aránylag nagyon csekély, és csekély számért — mondhatni — az összes iskolák érdekével ellenkező intézkedéseket tenni, szervezetet és tantervet állítani meg, nagyon helytelen dolog. Az elemi tanfolyam növendékei a megállított rend-

szer szerint, már tudnak olvasni és írni, midőn a legalsóbb osztályba lépnek; a falusi iskolák növendékei teljesen tudatlan, még a tanulás megkezdésére is alig képes állapotban lépnek a megfelelő osztályba. Az elemi tanfolyam növendékei közül mindeniknek van magán tanítója, a ki gondozza és tanítja napestig; a falusi iskolában egyetlen tanító nevel és tanít 40—50, néha 80, mindkét nemű, különböző életkoru és készülségű növendéket; imitt legfeljebb 7—8 hónapig jár a gyermek az iskolába, amott 10-ig. Ha tehát e kétféle intézetet egy hivatásu és egy természetű intézeteknek tekintve, egy szervezetet adunk nekik, ugyan azon tantervvel, s azt ugyan azon mértékben és ugyan azon módon kívánjuk érvényesíteni, szükségképpen mind a kétféle intézeteknek kárára, hátrányára cselekszünk; a mely szervezet a gymnasiumokat megelőző négy éves elemi tanfolyamra talál, azt a falusi iskola csak némi részben, tehát hiányosan bírja létesíteni; a falusi iskolák hivatásához és tényleg létező viszonyaihoz mért helyes szervezet és tanterv az elemi tanfolyam növendékeinek nem ad elegendő foglalkozást, s ez intézet hivatásának nem felel meg. Külön hivatásu és természetű, külön munkakörű intézeteknek kell tehát e kétféle intézeteinket tekintenünk.

A gymnasiumokat megelőző elemi tanfolyamot régóta szervezte az egyházi főtanács, még pedig azon felfogáshoz képest, hogy ez a gymnasiumi tanfolyamra készíti a növendékeket. Nem tartozik ugyan felvett tárgyunkhoz, azonban, habár mellékesen is, ez úttal megjegyzem, hogy nézetem szerint korunk kívánalmához képest óhajtandó volna a gymnasiumainkat megelőző elemi tanfolyam szervezetén is némi módosítást tennünk.

Korunk jeligéje: „ a n y a g i é r d e k e i n k“, és e jeligéhez képest azt állítja, hogy a csupán tudományos képeztetés, jelesen az arra bévezetésül szolgáló gymnasiumi nevelés és képzés egymagára nem felel meg igényeinknek; a gymnasiumoknak e tekintetben megfelelő reáltanodákat kell állítani, hogy a nevelés gyakorlati, reális irányban is terjedjen. Értesülésünk szerint kormányunk felsőbb és alsóbb reál-iskolákat szándékszik állítani hazánkban is; azonban ezek csak úgy létesülhetnek, s csak úgy munkálhatnak óhajtott sikerrel, ha az országban minél több jó polgár-iskola van, melyekből az al-reál-tanodák kellő előkészülettel elegendő növendékeket kaphassanak. Ehez képest nagyon óhajtandó volna a kolozsvári, tordai és székely-keresztúri gymnasiumainkkal öszszekötött elemi tanfolya-

mainkat megannyi jó polgári iskolává alakítani által, illetőleg kevésé módosítani, hogy olyanokká váljanak, a miként különben is azon városok lakói társadalmi életének szükségéi sürgetőleg igénylik. Ez átalakítás, illetőleg módosítás, igen egyszerűen megtörténhetik az által, ha a számtant és földíratot terjedelmesebben tanítjuk az osztályokban, s az utolsó évben a német nyelv tanítását is megkezdjük; természetesen az anyanyelvbeni oktatás elméletileg és gyakorlatilag a lehető legnagyobb mértékben folyván. Az elemi tanfolyamot ily módon végzett növendékek bátran léphetnek a gyakorlati iparos pályára mint kereskedő- és mester-inasok; a melyik pedig magasabb képeztetésre törekszik, minden nehézség nélkül folytathatja tanulását, akár reál-tanodában, akár gymnasiumban.

Falusi iskoláink tehát nem levén egytermészetűek a gymnasiumot megelőző tanfolyammal, egészen más szervezetet kell hogy nyerjenek, mint emezeké.

A falusi népiskola bár elemi képző intézet, mégis önálló, s növendékei czéljához képest bévégzet teljes növölő- és tanintézet. A falusi nép részint durva életmódja és elszigeteltsége, de inkább kevés miveltsege okán hajlandó a rosra és sülyedésre; a falusi iskolának ugy kell a jóban és szépben növelni növendékeit, s ezek erkölcsiségét anynyira szilárdítani, hogy az az élet és környező társadalom rontó hatásával dacolni képes legyen, hogy a falusi iskola morálitása a falu népe morálitásának ellenőre, istápjá legyen, hogy a szülék és felnőtt testvérek s az egész népség az iskolás gyermekek feltünő morálitása iránti tekintetből és tiszteletből magok is erkölcsösök, jók és mivelték kívánjanak lenni, legalább látsszani. Az ily erkölcsös nevelésnek eszköze a vallás; az iskolának tehát, mint nevelő intézeteknek, határozottan vallásos irányuaknak, vallásos jelleműeknek kell lenni. A keresztény vallás értelme és lelke szerinti morál uralkodjék az iskolában, ebben növekedjenek fel növendékei. A mivelt, értelmes ember vezéreltesse magát testi és szellemi élete minden viszonyaiban a józanokosság által; a kevés értelmi fejlettséggel bíró népnek tekintélyre van szüksége, melynek útmutatása szerint intézze lépteit és gondolatait; legmúltóbb, legüdvösebb tekintély a vallás, s ennek parancsaiban és tanításaiban nyújtott elvek, oktatások, s azokban való hit, párosultan az általános pozitív hitágozati állítások és tételek ismeretével. Ultramontánizmusnak nevezheti tán valaki e nézetemet, s mondhatná, hogy ember előtt legnagyobb, legézszerűbb tekintély csak a józanokosság

lehet. Szeretném, ha minden ember öntudatos meggyőződés, az értelem és józanokosság vezetése nyomán lenne jó és nemes; ámde fájdalommal tapasztalom, hogy az értelmi fejlettséggel nem mindig jár együtt a jóság és nemesség; ellenben tudom, hogy például a római népet jóvá és nagygyá tette egykoron a *pietas*, a mit én vallásos hitnek nevezek; mely éppen úgy kerüli a rideg racionálizmust, mint a szenteskedő kegyeskedést.

Hogy pedig a vallásos hit, s azzal egyetemben az emberi és polgári erények kellő mértékben fejlődhessenek ki a gyermekekben, és ők ezekben szilárduljanak, szükséges, hogy az iskolázás a lehető legtovább tartson, hogy a gyermekek minél tovább éljenek a szülői háznál s annál a társadalomnál, melybe lépnek, sokkal miveltebb, sokkal értelmesebb körben.

Mint a falusi iskolázás sikere s különösen a morálitás gyarapodása egyik nevezetes hátrányául szokták felhozni azt, hogy falusi iskoláinkban a fiu és leány gyermekek együtt, egy teremben vannak. Részemről ebben semmi hátrányt, semmi veszedelmet sem tartok. A szoros értelemben vett iskolázási idő, a mi viszonyaink közt 6 évnél több nem lehet; tehát az iskola népessége 6—12 éves mind két nemü gyermekekből áll; e korban az együtt lételben még nincsen semmi veszedelem, ez később következhetik bé. E hat év alatt a növendékek testi és értelmi fejlettsége egyenlő levén, s ők magok a két nem között nem tudván különbséget tenni, nem nézik egymást költsönösen férfiaknak vagy nőknek, hanem tanulótársaknak, kik igen jól megférnek egymás mellett. *Castis omnia casta*, a tanításban is egyaránt részesülhetnek. Én tehát nem csak azt tartom lehetségesnek, hogy a fiak és leányok egy teremben legyenek, sőt a tanítás vezetése és az egész iskola népessége czélszerűbben leendő foglalatoskodtatása tekintetéből az első négy év alatt még külön sem osztályoznám, hanem vegyesen osztanám bé őket osztályonként korukhoz és fejlettségökhez képest ¹⁾.

A falusi iskola a mellett, hogy nevelő-, egyszersmind tanintézet is, még pedig a legfontosabb tanintézetek egyike, mivel a nemzet legnagyobb része értelmi fejlődésének egyetlen helye és eszköze, egyedüli tényezője.

1) A szükség nagy mester. Azt hisszük, hogy a t. író is csak ebből a szempontból védi a közös tantermeket s hogy a fiu- és leány-gyermekek elkülönítését vallásközönségünk is tanácsosabbnak tartja, mutatja az, hogy az újabban épített iskolaházban gondoskodva van a ffuk és leányok számára külön termekről. Szerk.

A nép- vagy helyesebben szólva falusi iskola úgy felel meg tanintézeti hivatásának, ha növendékét anynyira képzi, hogy abból bár egyszerű, de értelmes falusi ember válhassék. E célból az iskola és tanítás első tárgya a növendék lelke, szelleme; első hivatása a tanításnak a lélek különböző tehetségeit, a lélek munkásságának különböző ágazatait, a felfogó, emlékező, okoskodó, gondolkodó és ítélő tehetséget felébreszteni, miveltetni, szilárdítani, és a gyermeket képessé tenni arra, hogy lelke, értelme e különböző munkásságának eredményét beszéd által nyilváníthassa, az iskola e munkássága általános, formális. Ennek eszköze az ugynevezett értelmi és beszéd-gyakorlatok, a mi minden jól rendezett népiskolában — igen helyesen — nevezetes részét teszi az iskola foglalkozásának. A tanítás ez ágának a német nevelők levén teremtői, a német irodalom nagyon gazdag erre vonatkozó szakmunkákban. Nemzeti irodalmunkból Nagy László koszoruzott, s éppen e célra, tanítók számára dolgozott vezérkönyvét ajánlhatjuk falusi tanítóinknak útasítoul és katalauzul. Azonban az értelem- és beszéd-gyakorlatokat nem tartom t a n t á r g y n a k, melyet önállóan kelljen és lehessen kezelni, sőt ellenkezőleg, azon meggyőződésből, hogy minden tantárgy, az iskolában minden foglalkozás alkalmul, eszközül szolgálhat és kell hogy szolgáljon a gyermek lelki tehetségei minden iránybani fejlesztésére: azt tartom, az ugynevezett értelmi beszédgyakorlatoknak minden tanításnál megszakadás nélkül kell folyani. S ha netalán az alsóbb osztályokban némely órákat tűznénk ki tervezetünkben, külön órákat az értelem- és beszéd-gyakorlatokra, ez azt teszi: hogy azon órákban a tanításnak s a tanító foglalkozásának kiválóan arra kell irányozva lenni. Azonban a tanítónak egy alkalmat sem szabad elszalasztani, melyben tanítványai lelki tehetségének e formális képzését eszközölheti; melyben növendékei eszmélő, felfogó és észre-vevő tehetségét fejlesztheti, lelki szemeiket megnyithatja, gondolkodó, okoskoskodó és ítélő tehetségeiket szilárdíthatja, mint egyedüli és nélkülözhetetlen kellékét minden öntudatos tanulásnak, tudásnak.

A falusi iskolának kötelessége továbbá növendégeit arra segíteni, hogy azok oly és anynyi pozitív ismereteket szerezzenek, a milyenek és a mennyi szükséges arra, hogy az iskolai tanulás kel- lő alapja lehessen annak a képzettségnek, melyre egy falusi ember az életben és élet által történendő képződése, miveltése által eljut- hat. A falusi ember és a falusi gyermeket kell tehát szemünk előtt tartanunk. E helyett azonban mi a falusi emberben önmagunkat néz-

zük, s a falusi iskola növendékeiben a falusi embert, következőleg a falusi iskola növendékeit nem önmagukhoz, vagy legalább a falu népéhez, hanem éppen mi magunkhoz mérjük; azt akarjuk, hogy annyit tudjanak, anynyi ismeretekkel birjanak mint mi birunk; sőt mivel saját ismereteinket kevésnek tartjuk, s igen természetesen folytonosan gyarapítani igyekszünk ismereteink tárházát, a falusi iskolák növendékeitől is azt követeljük, hogy anynyi ismeretekkel birjanak, mint mi — nem tartván lehetségesnek, hogy valaki kevesebb ismerettel ember lehessen — a nélkül, hogy tekintetbe vennők, vajjon a falusi ember élet- és munkaköre igényli-e azokat az ismereteket, de különösen azt, vajjon a falusi iskola képes-e azokat megadni, s a tanuló megszerezni. Valójában, igen jól reánk illik Rousseauinak azon megjegyzése: hogy a legokosabb ember is csak azt nézi, mit szükséges az embernek tudni, a nélkül, hogy tekintetbe venné azt, hogy mit képes a gyermek megtanulni. És éppen ezért falusi iskoláinkról szóló tervezeteinkbe nagyon sok tárgyat veszünk fel, s különösen olyanokat, melyeket teljes lehetetlen a gyermekeknek megtanulni úgy, hogy tanulásuknak valami sikere legyen.

A „Keresztény Magvető“ közelebbi folyamában a falusi iskolai tervezetekbe felvett és önállóan, tüzetesen taníttatni szokott tantárgyak közül a matematikai geographiáról, a terményrajzról, különösen a természettanról és anyai nyelvtanról azt állítottam, hogy ezeket lehetetlen úgy tanítani a népiskolában, hogy a növendékek értelemmel, öntudatosan, tehát sikerrel tanulhassák. Ez állításom igaz voltáról egy évi tapasztalatom még bővebben meggyőződött; meggyőződött a gyakorlat tekintélye, midőn látom, hogy oly országokban, melyekben a népnevelés szépen virágzik, azon tantárgyak tüzetes önálló tanítása éppen nincsen szokásban a néptanodákban. Helvétia utánzásra méltó népiskoláiban, például, az olvasáson, íráson, meg számvetésen kívül nincsen más tantárgy. A poroszországi népiskolákat mintául tűzi ki az egész mivel világra. Igen méltán! A porosz népiskolák programmjában benne van ugyan a történelem, terményrajz és természettan; de ezeknek mint önálló tantárgyaknak tüzetes tanításáról szó sincsen, e tárgyakra a falusi iskolák kezébe szánt kézi tankönyv nem is létezik, természetesen, mert ezek a tárgyak, csak mint a szemléltető tanításnak, az értelem és beszédgyakorlatoknak anyagai és tárgyai fordulnak elő és tárgyalatnak az olvasókönyv egyes darabjainak olvasása és

minden irányu tárgyalása alkalmával. Azt hiszem, hogy a lélek és műveléstani elvek és a gyakorlati példák által kimutatott ez útát mi is biztosan követhetjük.

Az eddigiekkel nem azt akarom állítani, hogy a falusi iskola növendékeinek ne lehetne és ne kellene némi reális ismereteket szerzeni. Ennek szükségességét és lehetőségét nem vitatom, csak azt állítom minden alkalommal, hogy a mód, mely szerint azokat a tanulók kezébe adandó szaktankönyvekkel kívánjuk elérni s azokat mint önálló tantárgyakat tüzetesen, rendszeren tanítjuk, egészen helytelen — célra nem vezet; s igen sokat akarván felölelni, semmit sem eszközünk; s oly dolgokat vivén bé a tankönyvekbe, s azokkal foglalkoztatván a gyermekeket, melyeket a tanítók nagyobb része maga sem bírván kellően, s a tanítványok értelmi fejlettségök miatt nem érthetvén meg, minden siker nélkül kinozzuk az iskolát s veszélyeztetjük a gyermekek valódi értelmes fejlődését.

Első — mondhatni — egyetlen tantárgy, melyet a falusi iskolában tüzetesen kezelni lehet és kell: a számtan, részint képző hatásaért, mely szerint a gyermek ítélő, gondolkodó és okoskodó tehetségét fejti, s különösen ítéleteit szabályozza, részint gyakorlati, hasznos és nélkülözhetetlen voltaért. Iskoláink növendékeitől tulás nélkül megvárhatjuk, hogy a négy művelet egész és tört számokban, szóval és írásban, készséggel tudják, sőt a mértanból is a sík mérését tudják.

Hát némi reális ismereteket honnan és mi módon szerezzenek? Az olvasókönyvből, olvasmányoknak a tanító vezérlete alatt történt megértése és feldolgozása által. Ez állításomhoz képest a falusi iskola növendékének, mivel a számtant könyvből nem tanulhatja, az ábéczés és vallásos könyven kívül egyetlen könyv kell — az olvasó könyv.

A fennebbiekben kifejezett vélekedésem, és nézetem szerint a falusi iskolában az összes tanítás központja az olvasás s az ezzel összekötött írás. Az olvasás fokozatai: gépies olvasás fali táblákon és az ábéczés könyvben, összekötve az írással; az értelmes olvasás: az olvasó könyv darabjainak felfogása, megértése mondatonként, részletekben és egészben, s a felfogott tárgyának élőszóval vagy írásban leendő ismétlése; végül, tényleges ismeretek szerzése az emberi tudás azon tárgyairól, melyek az olvasókönyvben rendre előfordulnak, s olyanok, hogy a falusi tanuló értelmi fejlettségével a tanító útatisztái, magyarázata és kérdezősködései nyomán azokat felfogni képes legyen.

Az olvasás ily módoni kezelésének az a haszna és maradandó jótékony következése van, hogy a növendék a gyakori és hosszas olvasás által és közben az olvasás gátlásait legyőzve, megszokik folyékonyan, szabatosan olvasni. Továbbá az olvasmány egyes mondatai, részei, és az olvasás alatt levő egész darab felfogása és megértése végett a tanító részéről nyújtott felvilágosítások, magyarázatok, valamint a tanító részéről teendő számos kérdésekre a tanítványoktól adandó feleletek, az értelem- és beszéd-gyakorlatok folytonos láncolatát képezvén, a növendékek szellemi tehetségeik sokoldalú fejlesztésére, szilárdítására a legjótékonyabban hatnak. Másfelől a gyermek már az iskolában megszokván és a tanítás folyamatában képessé is tétetvén arra, hogy a mit olvas, azt megérteni tudja, az iskola falain kívül is, mint az élet embere is, értelmi fejlettségének körében mozgó olvasmányát logikai bonczolással igyekszik megérteni, felfogni; s olvasmányáról gondolkodni, a felett elmélkedni képes levén: sikerrel olvas oly dolgokról, melyek őt érdekelhetik, s a melyeket felfoghat.

Végül az ily módoni olvasásnak és olvastatásnak legvilágosabb és legfeltünőbb haszna a tényleges ismeretek valódi szerzése. És mivel a gyermek ez ismereteket nem kezébe adott szakkönyvből bémagolva halmozza emlékezete tárházába, hanem az olvasmány tárgyalása közben okoskodás, gondolkodás és elmélkedés útján ő maga jut azokhoz, s ő maga szerzi, nem hullanak ki nyomtalanul emlékéből, hanem kellő ismétlés és elsajátítás után vérévé válván, örökre megmaradnak nála.

A gyermek kedélyvilága nemesítésére is olvasás, tehát az olvasó könyv s ennek erkölcsös és szép irányu olvasmányai által hathatunk; erre eszközül szolgálnak a beszédek és költemények, ezek megértése, élő szóval vagy írásban történendő ismétlése és emlézése. E célra alkalmasok és jótékony hatásuk különösen a történelemből, s jelesen a haza és nemzet életéből vett képek és jellemek felmutatása.

E sorokban kívántuk meghatározni a célt, melyre vélekedésünk szerint a falusi iskola törekedhetik és törekednie kell. E sorokban kívántuk körvonalozni azt a keretet, melyet a falusi iskola munkálkodása bétölthet és bé kell hogy töltsön. Hogy ez mi módon, mily módszer által történjék, annak részletes előadása valamint e füzetnek, úgy nekünk sem célunk; azonban az iskola népességének beosztásáról, az osztályozásról és az órák kiszabásáról bátorítunk még olvasóink figyelmébe ajánlani pár gondolatunkat.

Lehetségesnek, sőt szükségesnek azt tartjuk, hogy a fiu- és leány-gyermekek tanítása és nevelése egyaránt folyjon, ugyanazon munkakörrel, ugyanazon módszerrel, minthogy iskolaképes- és köteles korokban, egyenlő viszonyok között, értelmi fejlettségek egyenlő, s az iskolán túl is élet- és munkakörük egyenlő.

Mivel az iskolakötelezettség a 6 évet bétöltött s a 12 évet még bé nem töltött gyermekekre terjed ki, annál fogva a növendék-sereg 6 különböző évi szállitmányból áll, mégis azt tartjuk lehetségesnek, sőt szükségesnek, hogy az iskola összes népessége három osztályba soroztassék, oly módon: hogy az I-ső osztályban legyenek a 6 és 7, a II-dikban a 8 és 9, a III-dikban a 10 és 11 évet bétöltött növendékek, még pedig vegyesen a fiuk a leányokkal, ugy, hogy mindenik egyes osztály teendőivel, vagy ha ugy tetszik, tantárgyával két iskolai évig foglalkozzanak a növendékek. Ez ellen fel lehet hozni nehézségül azt, hogy e szerint az egy osztályban foglalatoskodandó növendékek egy része teljesen ismeretlen lévén a foglalkozás tárgyával, a másik pedig ismeretes, a kettőt lehetetlen együtt tanítani. A feltételek elseje teljesen igaz, az utolsó nem egészen, bár az volna! Falusi iskoláinkban, egy párnak kivételével, egyetlen tanító van, kinek 60 sőt sok helyt 80 növendéket is kell nevelni, tanítani; igen természetesen, hogy ha sok osztályt rendezünk, teljes lehetetlen, hogy a növendékeknek az egyes osztályok tantárgyait kellően bétanítsa, annál fogva a növendékek nagy része kellő készület nélkül lépik felsőbb osztályba. De fel kell vennünk még azt it, hogy minden iparkodásunk, rendőri intézkedéseink mellett is az iskolázás nyárban, ha nem éppen teljesen, mégis a gyér látogatás miatt némileg szünetel, a szülék terheltetése nélkül nem igen lévén ez időben eszközölhető a teljes iskolázás; négy nyári hónapot vehetünk szüenidőnek; ennek folytában mily sok, kivált nem eléggé elsajátolt tanulmány mosódik el a gyermek birtokából, mig ellenben a második évi ismétléskor, a mit az első évben a tanulmányból nem tanult meg a gyermek, most megtanulja; a mit féligmeddig tanult meg, azt teljesen megtanulja, öntudatába fogadja; a mit megtanult volt s el sem felejtette, abban megszilárdul s gyakorlatilag használni megtanulja. Az egyes osztályokban az első évben a tantárgyakhoz szokik a gyermek s azokkal barátkozik; a második évben állandóan, észszerűen megtanulja. A tanítás sikerre tehát nem csak nem gátolja, sőt éppen követeli, hogy egy osztály teendőivel két év alatt, tehát kétszer foglalkozzék a gyermek.

Ha minden egyes évkorszaki növendéket külön osztályoznánk, még pedig úgy, hogy nemők szerint külön fiu és külön leány osztályt állitnánk fel, egy iskolában 12 osztály lenne, ugyan miként bánhatnék el e számtalan osztálylyal a szegény tanító egyedül, mi módon lenne képes a szükséges fegyelmet fentartani, egy-egy osztálylyal alig fél óráig foglalkozhatnék egy nap, az iskola népessége nagyobb része, mondhatni, szót sem válthatna egy egész nap a tanítóval. A három osztályos rendszerrel az iskola népességének egy harmada mindig a tanító közvetlen vezetése alatt tanul; s míg az alatt a többiek írnak, vagy feladatukat dolgozzák, akár emlézik, azokat szemmel tartja.

A napi tanidő kiszabására nézve éppen azért, hogy a növendékek minél többször foglalkozzanak naponta a tanítóval közvetlenül, lehetségesnek sőt szükségesnek azt tartom, hogy az egyes napi iskolázási idő ne egész, hanem fél órákra osztassék fel, úgy, hogy az egyes osztályok félóránként felváltva részesüljenek a tanításban.

Azt hiszem, hogyha a falusi iskola iránti követelésünket nem csigázzuk magasra, ha ez intézetek körülményeit és hivatását tekintetbe véve, szerényebb eredménnyel is megelégszünk, célt érünk falusi iskoláinkal, azaz növendékeikből értelmes falusi emberek válhatnak. Ehez-azonban még szükséges az i s m é t l é s.

A falusi iskola saját természete, a terhelő körülmények, s népessége fiatalsága miatt csak gyenge alapot vethet az életben nyelendő fejlődésnek, s csak korlátolt körü ismeretekkel bocsáthatja növendékeit polgári és társadalmi éltök pályájára, hol a munkás és sanyaru életmódban, a szellemi munkálkodás csaknem teljes nélkülözésében a gyenge alap hamar elkezd ingadozni, s az ismeretek köre szűkülni, elmosódni. Lám, az egész világ el kezdi ismerni, hogy még az industriális alsóbb iskolákban nyert képzetésnek sincsen kellő sikere, állandó nyoma, ha ismétlés által nem szilárdittatik, nem biztosittatik: ezért buzgolkodnak mindenütt a felserdültek továbbbi tanítása és képzetése ügyében; ennek minél jobb móddal leendő elintézése foglalkoztatja a társadalom és emberiség barátait.

Unitárius vallás községünk kebelében ősi idők óta létezik ez ismétlő nevelő- és tanintézet a vasárnap délutáni templomozás után tartott tanításban. E tanítás eredeténél és jelleménél fogva kizáróan vallásos volt ugyan; de az Egyházi Főtanács újabb határozatával sokat emelte és szélesítette az által, hogy a vallásos oktatás mellé az egyházi és hazai történelem bévételét is elrendelte. Szerintem

ez is egy szép és idvességes lépés; de ezzel nem kell megállapodnunk, hanem népünk nevelése, műveltsége érdekében hasznos és áldásos intézetté kell fejlesztenünk. Itt papjaink buzgalma, ha nem is mindent, de nagyon sokat tehet, ha szent hivatásukhoz képest a falu népének, hiveiknek valódi nevelői, tanítói akarnak lenni. Vasárnap esti templomozás után a pap úgy is köteles a falu fiatalságát a vallásos oktatás mellett a nemzeti és egyházi történelemmel foglalkoztatni; miért ne lehetne ezt valóságos tanórává szélesíteni, változtatni? S téli időben, midőn a munka úgy szólva szünetel, s a nap lementével az emberek napi teendőjüket bévégzik, téli estvéken, mondom, mily könnyen összegyűjthetné a pap a falu ifjuságát s tanulni vágyó népét saját házába vagy más alkalmas helyiségbe, hol pár gyertya világánál már erősebb értelmi tehetséggel, tágasabb eszme körrel bíró ifjuság és népség, hasznos és őket érdeklő dolgok olvasása, az olvasmány értelmezése, a feletti tanulságos társalgás és eszmecsere által pár óra alatt többet művelődnek, többet tanulna, mint egykor az iskolában hónapok alatt művelődött és tanult. E fáradozásért legelsőbben is papjaink nyerik a legszebb jutalmat, azon örvendetes tapasztalatban, hogy az egyházi tanítások alkalmával általuk elszórandó magvak bizonyosan termékenyebb földbe fognának hullani, s a csirázó magvaknak hajtásait, gyümölcseit fognák látni a falu népének bizonyosan békövetkezendő értelmesedésében, javulásában.

K o v á c s i A n t a l.

XVIII.

Még egy kis elmélkedés az iskola ügye felől.

A „Magvető“ csecsemő korában, 1861-ben, jelen czikkem felirata alatt némi gondolataimat bocsátottam volt közre, melyek nem egy helyt méltányló, sőt helyeslő figyelemmel találkoztak. Feltéve, hogy e IV-dik kötet olvasója az I-sőnek is birtokában van, nem ismétlem az ott megirt 10 pontot, melyeket az iskolai ügy rendezésében tekintetre méltóknak véltem, s bővebb kifejtéseket magamnak fentartottam, kivéve egyet — a 9. pontot — melyet ezennel bővebben ki-magyarázni törekszem. A 9-diken kezdem, mert a 8 elsőt „Módszer“ czím alatt az akadémiának bényujtott és részint már világot is látott — nem mondom, hogy világ látta — értekezésemben már elég bővön magyarázgttam.

A felvett pont tehát ez: 9. (Az iskolában) „a növelési részben az alapeszme és sarkkő legyen a tisztelet és a természetes úton kivívott és elismertetett tekintély“.

Korunk divatos phrásisai közt alig van egy, a mely gyakrabban ötlenék szemünkbe és csengene fülünkbe, mint ez: „a tekintélyek kora már lejárt“.

A divatos phrásis bankjegy, melyet az emberek nagyobb része szorosabb vizsgálás nélkül elvesz, s a szerencse szolgálván neki, tovább ad rajta, akár igaz, akár hamis kamarán kelt legyen. De biz egyszer, elébb-hátrább, megüti vele a lábát valamelyikök. Már pedig a hamis elv veszélyesebb a hamis bankónál. „Ne féljetez azoktól, kik a testet ölik meg, a lelket pedig nem ölhetik meg“, azt mondja Urunk. A hamis pénz csak vagyonunkat csökkentheti, de a rossz elv erkölcsi életünkben teszen kárt. Azonban, nem csak kártékony az idézett phrásis, hanem nem is igaz. A „tekintély“ hatalom, éppen úgy, mint a vagyon, a tudomány, a sajtó, a közvélemény s más ismert hatalmak, s valamint ezeknek nem, ugyanamannak sem fog soha „lejárni a kora“; a civilisatio bármily eszményi magas állásában sem fog kiirtódni a tekintélynek magát alávétő hódolat. Egyéni és társadalmi szükség az. Egyéni, mert emberi természete-